

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Труды Подольского губернского статистического комитета. Ч.2. Гигиенические очерки Подольской губернии. Составил Иосиф Ролле (действит. член). - Каменец-Подольск, 1869
2. Предписание Подольского губернского управления по Врачебному управлению от 24 ноября 1870 г. №2645 Винницкому уездному полицейскому управлению об объявлении Н. И. Пирогову распоряжения об устройстве аптеки в имении; Экспонат Національного музею-садиби М. І. Пирогова №15522.
3. Лекарев Л.Г. Развитие охорони здоров'я у Подільській губернії - Вінницькій області (1796-1957 рр.) //Матер. до історії розвитку охорони здоров'я на Україні /ред. Дупленка К.Ф. - К., 1957
4. Лекарев Л.Г. Основные этапы развития здравоохранения в Подольской губернии – Винн.обл.: дисс. д.м.н.- Винница Киев, 1949.

Більська Анна

ДО ІСТОРІЇ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ У СМТ. ТУРБІВ НА ВІННИЧИНІ

Турбів великий населений пункт, у якому багато підприємств, установ та організацій. Початок їх діяльності припадає на XIX–поч. XX ст. У XIX ст. у Турбові був завод пива, який належав Катерині Павлівні Поповій. Якісне і смачне пиво розливали у пляшки, а саме зеленого та коричневого скла, які були замовленні на Бердичівському склозаводі, і мали наклейку: «Бердичівський склозавод. Турбівський пивоварений». У 1862 р. був заснований у Турбові винокуренно-горілчаний завод. Поруч було збудовано погріб, для зберігання готового продукту. Також працював цегельний завод. У 1930 р. завод було перетворено у промколгосп «Будівельник», у якому виготовляли не лише цеглу, а й колодязні цебрини. Наприкінці XIX ст. у Турбові працювали такі підприємства, як круп'яно-вальцевий водяний млин, який був збудований на лівому березі річки. За розповідями він сягав 100 м висоти, і мав кілька поверхів. Цей вид підприємницької діяльності у 1922-1928 рр., користувався чималою популярністю, тому, що борошно з турбівського млина розсипали у мішки вагою 25 кг і відправляли в Москву. У 1966 р. після грози, яка пройшла весною, млин обвалився в річку... [3, с. 22-25].

Турбівська загальноосвітня школа №2. Перша школа в Турбові, була відкрита 2 травня 1840 р. при Дмитрівській парафіяльній церкві. Будинок зберігся лише ззовні, а в середині багато разів перебудовувався. Його використовували під дитячий садок, бібліотеку та інше. Уроки розпочиналися о 8 годині ранку, тривали до 15-17 години. У школі на 1847 р. навчалося лише 4 хлопчики. На початку XX ст., завдяки земству, школа стала двокласною (в ній було 5 класів). До Другої світової війни була названа середньою школою №2. 20 липня 1941 р. німецькі війська окупували Турбів. У приміщенні школи знаходилася німецька конюшня. Зі слів Черниш Г. Ф.: «Коли діти прийшли до школи 1 вересня 1941 р., але посіпаки не дали провести уроків». Також існувала «лісова школа» та, що була розміщена у ветеринарному пункті. В цій школі навчалися учні 1-3 класів, яким було далеко ходити до «великої школи». Кредом педагогічного колективу було: справедлива вимогливість, тактовне

зауваження, віра в можливість учня і вчителя, своєчасна допомога. Звичайно важкими були роки, умови післявоєнної відбудови які негативно позначилися на учителях та учнях. В учнів не було підручників, а в кого був підручник, то було надзвичайно добре. В березні 1944 р. в школі незважаючи на гуркіт гармат, стало відновлюватися навчання. У 1960 р. будинок колишнього райкому партії, було віддано під школу. Учні тут навчаються і сьогодні [2]. У 1963 р. в Жовтневому палаці м. Києва відбувся конкурс на найкращу пісню, яку написали діти. Учнівський хор під керівництвом Н.М. Самчук виспівали III місце за пісню «В майбуття». В 1970 р. хор учителів школи, нагороджений грамотою обласного відділу освіти за зайняте I місце в художній самодіяльності [3, с.92]. На 2005 р. у школі навчалось 587 учнів, працювало 27 класів. Директорами школи у різні роки були: Резнік Д.С., Ковальчук М.С., Войтюк В.І., Сидоренко А.М., Волощук В.В., Заблоцька Г.О., Дрончак О.Г., Косач І.Я., Ковтун Л.О. На 2020 р. у школі навчається 500 учнів, яких навчає 40 учителів.

Зі слів директора школи Ковтун Л.О. на 2020 р.: «Школа для мене, це найкращі роки в моєму житті. Це прекрасне, безтурботне, беззмарне дитинство. І так склалися обставини, що школа стала моїм життям, моєю другою домівкою. Тому, що скільки себе пам'ятаю, стільки працюю в школі...» [4].

Нещодавно я також стала випускницею, цієї ж школи. І мені здається, що моє життя, моє майбутнє також пройде в стінах рідної школи.

В селищі Турбів є ще одна загальноосвітня школа. Вона була відкрита у 1920 р. в панському будинку, який знаходився в парку. Першим директором був О.В. Гаврилов. Нажаль відомостей про її діяльність від 1920-1934 рр. немає. Вже у 1934 р. семирічна школа стає середньою, директором стає О.Л. Карчевський. За 3 роки, а саме у 1937 р. Турбівська школа святкувала свій перший випуск. В довоєнні роки директором був М. І. Ботвінко. Вчителі середньої школи зробили великий внесок в зміцнення культурного і інтелектуального життя. На зміну Ботвінко М.І. прийшов О.П. Бовкун, який був справжнім взірцем дня учнів та вчителів. Успішність у школі була високою. Також при школі була велика кролеферма і ділянки на яких учні могли проводити досить цікаві дослідження. Для навчання та розуміння навчального матеріалу вчителі використовували різноманітні методи аби учням було зрозуміло. Гордістю педагогічного колективу були М.Х. Дмитрук, Н.О. Зелененька [3, с. 87-97]. На мою думку немає значення в якій школі навчатися, головне щоб була бажання до самого навчання та найголовніше підтримка з боку вчителів та батьків.

Дитячий садочок «Ромашка». Його відкрито у 1986 р. Тут є 14 груп, де виховується 320 дітей селища. У садочку працювало майже 80 працівників, серед них 28 вихователів. 10 серпня 2006 р. тут було проведено свято з нагоди 20-ї річниці садочка, на яке було запрошено чимало поважних людей, а саме Н.Ю. Обесюк, А.А. Бондар, К. Красій та багато інших. Зі слів працівників садочка, а саме Гунько Л. В., Чайки Л. М. та завідувачої Мельник Т. Є.: «Садочок може пишатися своїми вихованцями, адже вони є опорою для нашої країни, нашим майбутнім». Сама Людмила Володимирівна розповідає про те, що:

«Працюю з 2000 р. і вже 20 років пишаюся тим, що обрала саме це місце роботи, саме цю професію. Адже працювати з дітками це дуже велике щастя, тому що кожного дня на моїх очах, вони відкривають, дізнаються щось нове, яке для них є дуже цікавим...» [5]. Чайка Л. М. розповіла, про своє місце роботи з не меншим захопленням: «Працюю з 1998 р. і за цих 22 роки, на робочому місці в мене не було хвилинок для суми, адже дітки це наш позитив, наша віра і наше позитивно-емоційне забарвлення...» [6]. Підвела логічний висновок, завідувач Мельник Т. Є., а саме такими словами: «Дитсадок – це роки щирої любові, адже діти несуть в собі не лише добрі, хороші емоції, настрої, якими наче квіти на сонці ми наповнюємося їхньою енергією...» [7]. На сьогоднішній день в дитячому садочку «Ромашка» виховується 115 – 120 дітей, які дійсно є нашим майбутнім.

Також у Турбові є ще один садочок «Дубочок», який вже 36 років, відкриває перед малими турбівчанами двері в чудову країну казок, ігор і головне знань. Ще в далекому 1984 р. перших своїх вихованців зустрічав садочок з вихователями, які мали велике серце, та теплі руки. Серед них були: завідувач Костюк Г.П., вихователь Бідун Г.П. та інші. Зі слів Гайсин А.В.: «За 36 років педагогічної діяльності в нашому дошкільному закладі створено свій стиль, традиції та особливості навчально-виховного процесу».

Йдучи до висновку, я вважаю, що наші дітки в надійних руках.

Цукровий завод. Це було одне із найстаріших в районі підприємств. Його збудовано в 1847 р. Це підприємство швидко розвивалося. У 1852 р. на цукровому заводі працювало 130 чоловік. Хоч умови праці були важкими, і заробітна плата не перевищувала 7 коп. у день. До 1917 р. завод належав цукрозаводчику Горцештейну. За довготривалі 157 років існування робітники з керівниками Турбівського цукрового заводу, вписали яскраву сторінку в історію розвитку цукрової промисловості. У 1924 р. у заводі було проведено реконструкцію обладнання та освоєно 1150 га землі, для посіву буряка. Це все сприяло швидкому росту виробництва. У 1927 р. тут перероблялося 5100 ц. буряка. В 1935 р. цукрозавод перевищує завдання, норму і у 1940 р. план роботи сягав 2600 ц. цукру. В роки Другої світової війни завод було зруйновано. У 1945-1946 рр. завод відбудовується. Вже в 1957 р. цукровий завод стає цукрокомбінатом. До його складу входять навколишні поля та ферми місцевого колгоспу. Директором заводу був Король В. К., якого згодом змінив П.М. Страпак. Відомо, що головним бухгалтером в період 1957 – 1967 рр. був А. М. Токовий. У цукрокомбінаті працювали талановиті люди, серед них був М. З. Дмитрук – головний агроном, який за трудові успіхи був нагороджений орденом Червоного прапора. Гордістю цукрокомбінату були: доярка – орденоносець М. Є. Турчак, тракторист А. Д. Порхун, який віддав 53 роки життя праці на заводі, Л.Ф. Бебко – 32 роки було кращою ланковою. В 1972-1980 рр. проведено заміну обладнання і розширено виробничі цехи. Завдяки цьому збільшується потужність заводу щодо переробки цукрових буряків. Було перероблено до 3000 тонн за сезон. У 2004 р. трудовий колектив ЗАТ «Турбів – цукор» очолює В. С. Ніжинський. Завод виготовляв в середньому 9480 тонн цукру за сезон, на заводі працювало 236 штатних і 294 сезонних робітників.

Середньомісячна заробітна плата сягала 1500 грн. У 2007 р. Турбівський цукровий завод відзначав 160 років з дня заснування. Здавалося все добре, люди працюють, переробка буряка проходить вчасно, але у 2015 р. завод припинив свою роботу. Зі слів жителя смт. Турбів, Сологуба О.В.: «Завод пережив багато чого не доброго, пережив Другу світову війну, зміни керівництва, але у 2015 році не справився з труднощами, а саме у фінансовій сфері та у вирощуванні буряка, з якого й робили сам товар, головну частину підприємства...» [8]. Зі слів колишнього працівника цукрового заводу Кожушко О. В.: «Працювала я на заводі з 1992 по 2010 рр. З 1992 по 1995 працювала лаборанткою, але так як будь-яка жінка, пішла у декретну відпустку. Через 4 роки, а саме у 1999, я вийшла знову на роботу і до 2010 року працювала по сезону, коли йшов процес [переробки - автор] буряків. Роботи вистачало всім, адже були і штатні працівники і так як я, по сезону, але виникли проблеми і у 2015 р. завод було закрито, і за недовгий час його було вирізано і розвалено, що дуже було шкода тому, що немала кількість робітників залишилася без роботи...» [9].

На сьогоднішній день можна побачити все те, що залишилося від заводу. А саме труба, як пам'ять про багатовікову історію підприємства.

Каоліновий завод. У 1912 р. Горштейном, було засновано підприємство по видобутку каоліну. Але воно не встигло набрати швидких темпів. У роки Першої світової війни (1914 – 1918 рр.), кар'єр залила вода, і вся техніка залишилася там. Потрібно було трішки часу для відновлення. Уже в 1927 р. на базі старого підприємства збудовано нове. У перші роки своєї важкої праці каолінзавод виробив 5 тис. т. каоліну, а саме кускового. На цих досягненнях робота не припинялася і уже в 1937 р. було вироблено 38 тис. т. каоліну на рік. У 1950 р. при заводі почали працювати бібліотека, хоріві гуртки та інше. Першим директором в післявоєнний період був Рісич, головним інженером – Войціцький, головним бухгалтером – Георціга. У 1988 р. – головним інженером заводу став В. І. Завадський. За часи роботи він реалізував багато винаходів, які дуже допомагали і полегшували працю робітникам. З цих винаходів, виділяються: «піскомийка», яка була названа його іменем, пакувальна машина, механізовані лебідки. На заводі працювали чимало талановитих людей, токар Кожушко Олег Миколайович розповідає про це підприємство з гордістю: «Працював я на заводі з 1989 р., токарем. Токарний станок в мене був 1К62. Працювали також мої батьки, а саме мати Кожушко Н. І. – бухгалтер, а з 1948 головний бухгалтер, батько Кожушко М.М. – електрик, а згодом головний електрик. Промисловість була досить розвиненою тому, що каоліний завод забезпечував всю взуттєву промисловість СРСР. Директорам були: Кривоношкін – 1970; 1989 – Монастирський; Зозуля; Кривенко. У 1999 на заводі була перерва, дуже навіть не мала, а ж до 2018 року. А з того року знову розвивається ще дуще і до сьогодні» [10]. На сьогоднішній день каоліновий завод не припиняє своєї діяльності. З нього виготовляють: фарфор, фаянс. Різниця між ними така - фаянс грубий, і з нього виготовляють унітази, раковини, а фарфор тонший, з нього

виготовляють посуд. Постачають продукт в Чибоксари, Серсаніт, Слов'янськ, а також в Білорусію та Індію.

Турбівська МТС. Створена 1932 р. В 1939 р. МТС мала: 104 трактори, 16 комбайнів, 40 автомашин. МТС надавала колгоспам допомогу технікою. Дякуючи новоутвореному виробництву, турбівський колгосп «Нове життя» вийшов у число передових. Урожай зернових становив в середньому по 17 цнт, цукрових буряків – по 260 цнт з гектара, а надій фуражної корови [яка отримує додатковий корм – авт.] сягав 2686 кг. У 1970 р. МТС реорганізували у промислове підприємство. Розпочинають виробництво прибиральних машин, КО–705 на базі колісного трактора. Ця машина була виготовлена для механізованого прибирання вулиць, очистки снігу. З 1963 по 1983 рр. директором заводу був О.Ф. Поліщук, якого нагороджено і присвоєно почесне звання «Заслужений машинобудівник України». За час керівництва О. Ф. Поліщука було зроблено чимало, а саме: будувалися нові корпуси, надзвичайно гарно була упорядкована територія коло заводу, чудова оранжерея заохочувала до роботи. Багато робітників увійшли в історію машинобудівного заводу, а саме: М. І. Откидач, О. М. Черниш, Я. Г. Костюк, В. П. Кирик. З 1983-1986 рр. директором стає В. С. Любчак – висококваліфікований інженер. З 1986 р. очолив трудовий колектив Я. Л. Ільчук. Він був майстром своєї справи, заступником головного інженера. У 2006 р. йому присвоєно почесне звання «Заслужений машинобудівник України» [3. с. 136]. Зі слів Юрчука В. А.: «У 2014 році новим керівником став Стрілецький С. С., який розпочав новий напрямок, почав виготовляти маніпулятори для допомоги будівництва будинків та інших споруд. Через це пішла нова назва заводу ПП «Світ маніпуляторів». «На сьогодні, 2020 р., це підприємство має не будь-яке значення для історії та розвитку смт. Турбів. Адже виготовляються корисні деталі для людей, елементи техніки. Дуже хочеться вірити, що саме цей напрямок у заводу, досягне великих вершин і буде корисним не лише в Україні, а й у Європі» [11]. На 2020 р. ПП «Світ маніпуляторів», дійсно користується чималим попитом на вироби які виготовляються на заводі. А найголовніше те, що людям є робота.

Склизавод. Збудовано його в часи відбудови каолінового та цукрового заводів після Другої світової війни. Адже для цих підприємств потрібне було віконне скло. І у 1946 – 1950 рр. за наказом Вінницького цукротресту, було відкрито цех з виготовлення скла. У 1958 р. на базі Турбівського промкобінату було відкрито склоцех, у напівзруйнованому приміщенні волоні. При заводі також працювали медпункт, їдальня, бібліотека

У молодому віці пішла працювати, на це підприємство Кричківська О.В.: «Пішла я працювати у 1963 і до 1998 року. З початку була наборщиком скла, а потім видувальщиком. Робота була тяжка, жарка. Температура скла була 1100 градусів. Хоча робити було дуже тяжко, но це давало своє хороше значення, бо давали квартири, будинки людям. Директором був Лужанський І. С. Робили 150 грамів бокали, 40-250 грамів чарки, фужери, стакани. А ще хлопці робили вироби додому, в не робочий час, а саме іграшки для дітей. Робив завод до

1993 року. Причиною закриття був – пожежа. І на сьогоднішній рік він, не був відбудований...» [12].

Турбівська хлібопекарня – це також підприємство, яке зробило чимало для історії Турбова. Зі слів Вікнянської К. С., яка була одним із його працівників: «Прийшла працювати в 1968 році, як робітником, що змащувала форми для випікання, але довго на цій посаді не була, бо було підвищено в 1970 році – магістром. З продукції був: хліб білий, чорний «Кишинівський» і батон. Директором був в 1968 році Пушкар А. А.; 1973 році був Рудик І. Ф. У 1985 році закрили пекарню у результаті того, що відкрили потужнішу у Липовці. Але якості тої не було, як у Турбові...» [13].

Отже: під час проведення дослідження, невеликого, але дуже масштабного про підприємства, установи та організації смт. Турбова, я дізналася, для себе багато нового, цікавого. Зрозуміти вдалося те, що які б проблеми, не надходили до містечка, воно з усім справиться, адже тут проживає найдружніший, добрий, щирий і головне працюючий народ, який нізащо не залишить у біді. Я дуже пишаюся, тим що тут народилася, проживаю, навчалася. Моєю мрією є те, що моє життя обернеться до мене так, що я ще буду працювати у школі, яку закінчила, у тій в якій працюють лише добрі, хороші, щирі вчителі та працівники. Також хочеться, щоб і мої діти виховувалися у садочку «Ромашка», тому що ті вихователі можуть навчити лише добрих вчинків, які покажуть весь дитячий світ лише у кольорах веселки, і роки які проведені у дитсадку стануть не забутніми...

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Крайник П.К., Серга Ф.К., Шановський В.К. Турбів // Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область. К., 1972. С. 367.
2. Косач І.Я., Хлопченко Г.І., Хлопченко В.І. Наша школа // Липовецькі вісті. 2008.
3. Токова Н.П. Турбів: сторінки історії. Вінниця: ТОВ «Консоль», 2009. 180 с., іл.
4. Запис автора 8 лютого 2020 р. від Ковтун Лариси Олександрівни, 1970 року народження, жительки смт. Турбів.
5. Запис автора 14 лютого 2020 р. від Гунько Людмили Володимирівни, 1972 року народження, жительки смт. Турбів.
6. Запис автора 14 лютого 2020 р. від Чайки Лариси Миколаївни, 1973 року народження, жительки смт. Турбів.
7. Запис автора 14 лютого 2020 р. від Мельник Тетяни Євгенівни, 1970 року народження, жительки смт. Турбів.
8. Запис автора 7 лютого 2020 р. від Сологуба Олександра Володимировича, 1969 року народження, жителя смт. Турбів.
9. Запис автора 17 лютого 2020 р. від Кожушко Олени Василівни, 1975 року народження, жительки смт. Турбів.
10. Запис автора 17 лютого 2020 р. від Кожушко Олега Миколайовика, 1972 року народження, жителя смт. Турбів.
11. Запис автора 15 лютого 2020 р. від Юрчука Валерія Анатолійовича, 1970 року народження, жителя смт. Турбів.
12. Запис 17 лютого 2020 р. автора від Кричківської Олени Василівної, 1943 року народження, жительки смт. Турбів.
13. Запис автора від Вікнянської Катерини Степанівни, 1952 року народження, жительки смт. Турбів.
14. Запис автора від Гайсин Алли Василівни, 1980 року народження, жительки смт. Турбів.